

בכלל צרות הכלל כלולות גם צרת הפרט, ואנו מצפים שיתקיים בנו תשועתם היית לנצח.
אתך בתפילה ובציפיה לתשועת יושב מרומים

רפאל

אודות אופיה של האנציקלופדיה התלמודית

(מתוך מכתב)

...אמנם ההגדרה ש"אין אנו אלא המשלימים של יצירת הרב זוין" היא נכונה. אבל "משלימים", ולא "ממשיכים" כ"מעשה קוף בעלמא". אף בתקופתו של הרב זוין עברה הא"ת שנויים גדולים. אינו דומה הכרך הראשון של הא"ת לכרך השני ואילך, וודאי אין הכרכים הראשונים דומים לכרכים ז' – ט"ו. הכרך הראשון היה מיועד למי שאין עיקר עיסוקו בתורה אלא לכל היותר הנו קובע עתים לתורה. הא"ת עברה תהליך של שינוי הדרגתי עוד בתקופתו של הרב זוין, והותאמה יותר ויותר לתלמידי חכמים שעיקר עיסוקם בתורה...

מאז המשיכה הא"ת להשתנות, וכיום עיקרה מיועד לת"ח, גם לת"ח מופלגים. שכן כשמזדמן להם נושא צדדי, אשר אינם עוסקים בו כעת, אלא הם זקוקים לדעת את עיקריו לצורך מה שהם עוסקים בו אז. ואף בענין שהם לומדים אותו בעיון, כדאי מאד שלאחר שגמרו ומיצו אותו ככל יכולתם, ישלימו את עיונם בערך המתאים, כיון שבדרך כלל יגלו שם עוד דברים מופלאים.

[בסוגרים אספר סיפור אישי. כשהייתי בארה"ב לפני מספר שנים, ואמרתי בפגישה עם ת"ח בעלי יכולת, שההא"ת מיועדת לכל, הן לבעלי בתים הרוצים לדעת את הענינים מ"למעלה", והן לת"ח, טען לי אחד מהם, שהוא אישית אינו מוצא תועלת בא"ת, שכן לפני שהוא לומד את הסוגיא אינו רוצה לעיין בה, ולאחר שהוא גמר את לימודו אינו מוצא בה תועלת. עניתי לו שאף בענין שהוא לומד אותו בעיון, כדאי מאד שלאחר שגמר ומיצה אותו ככל יכולתו, שישלים את עיונו בערך המתאים, שכן הא"ת היא עבודת צוות חשוב, וקשה מאד לאדם יחיד להגיע למה שהצוות מגיע. ואז יתגלו לו עולמות חדשים בסוגיא שהוא למדה כבר. כמובן שהדברים לא התקבלו באימון מלא, ואז מסרתי בפניהם שיעור שרובו ככולו נוצר ע"י העיון בא"ת, ועי"כ שוכנעו כולם בתועלת שיש בא"ת לכל. הן לבעה"ב והן לת"ח, ואף לבעלי רמה גבוהה].

בנושא זה היו כמה פעמים דיונים במערכת, ונתקבל הקו הזה להלכה ולמעשה. וכן אמנם נהגנו בכל הכרכים. דבר המשתקף ג"כ במספר הערכים שבכל כרך.

אמנם זכות יצירת הא"ת בבחינת "יש מאין" שמורה אך ורק להרב זוין, אך היצירה של ^{אוצר החכמה} ₁₄₁₉₅ "יש מיש" היא גם בידי ^{אוצר החכמה} ₁₄₁₉₅ ממשיכיו בעריכת הא"ת.

מסקנת הדברים היא כי ההתבססות על כלליו של הרב זוין אינה מוחלטת ויש לדון בכל כלל לגופו, עד כמה הוא מתאים לצורת ההתפתחות של הא"ת כיום. וכן יש צורך להוסיף כללים נוספים, וזאת כדי לגבש צורה ונוסח זהים ככל האפשר לכל ערכי הא"ת.

כדוגמא לחריגה מהכללים המקובלים, אביא מדברי חמי הרב פרבשטיין זצ"ל באחת הישיבות של המערכת, בה אמר כי יש להתאים את המבנה של כל ערך ל"קהל היעד" שלו. ואכן כך נהגנו בערכי היבוס, שהובאו שם פעמים רבות מאד מדברי ברכת שמואל וקובץ הערות וקהילות יעקב וכו', דבר החורג בהרבה משאר הערכים, [והיא חריגה משמעותית מכלליו של הרב זיין], כיון שערכים הללו מיועדים בעיקר לבני ישיבות, אשר זאת הם מחפשים...

אודות ערך 'חזקה' באנציקלופדיה התלמודית

ב"ה, ל"ג בעומר תשכ"ח

כבוד הרה"ג איש חי רב פעלים להגדיל תורה ולהאדירה

מוהר"ר יהושע הוטנר שליט"א מנהל האנציה התלמודית ירושלים.

שלו רב לאוהבי תורתך

קיבלתי מכתבו עם השגותיו על תחילת פרק "החזקה", השגות המבוססות על עיון מעמיק וחידירה לשורשי העניינים המובאים שם, ובא כת"ר לסתור את הבנין שבניתי. ואולם עומד אני עדיין על דעתי ביחס לרוב הדברים שהשיג כב'.

והאמת אגיד שהרבה עמל ויגיעה השקעתי בהבנת עומק הדברים, הרבה יותר מן הערכים הקודמים שעסקתי בהם, לפי שערך זה שונה מרוב הערכים האחרים שעוסקים בעיקר בדינים, ושם המסגרת ברורה, וכן מבנה כל פרק ופרק, ואילו ערך זה עוסק בכללים המתפשטים על דינים שונים ומקומות רבים בש"ס ופוסקים אשר הכלל היוצא מהם הוא אחד, והכללים מבוססים על סברות דקות, והבדלים דקים. ולכנות את הערך כולו, כלומר חלוקתו לפרקים [שהיא חלוקה מלאכותית ונתונה לשיקול הדעת], והקביעה מה שייך לפרק זה ומה לאחר, ובתוך הפרק עצמו מה מוקדם ומה מאוחר, הרי זה מצריך עיון רב והתעמקות בשורשי העניינים. וכן מצד התוכן, כל אחד מן הפוסקים מדבר לפעמים, על ענין אחר, ובעיון ראשון לא תמיד ברור אם יש קשר בין הדברים, ובמקרה של סתירה – אם אמנם חולקים הם זע"ז או לא, וכן להיפך לפעמים בעיון ראשון נראה שיש מחלוקת ולאמיתו של דבר מר אמר חדא ומר אמר חדא, ואף לאחר עיון מעמיק לא הכל מתברר ומתלבן, ופעמים שנשאר ספק אם אמנם הדברים קשורים זה בזה. ומה גם שגודלו של הערך שהוא חובק את כל הש"ס כולו מגביר קשיים אלו פי כמה וכמה.

ואמנם עזר רב היה לי בחומר שהיה לפני [מאת...] שהובא בו חלק גדול מענייני חזקה המפוזרים במרחבי הש"ס והפוסקים הראשונים והאחרונים, אלא שמלמד שעדיין השאירו לקט שכחה ופאה, בין פרטים שנשמטו בעניינים שהובאו שם, ובין עניינים שלמים שלא הובאו שם, וולדוגמא אציין את פרק "החזקה" שרובו לא נמצא בחומר שהיה לפני, ולא עוד אלא שעצם הקדשת פרק מיוחד לפרטים השונים של המצב הקודם שאנו מחזיקים בו מספק, הוא דבר שנתחדש לי, הרי את עיקר הקשיים הנ"ל לא הקילו עלי דבריהם, שכן הר... הביא את החומר בכל פרק ופרק אבל פעמים הרבה לא עיבד אותו ולא מיין אותו ולא בנה מבנה לערך. [ופעמים הרבה לא נכנס לפירוט בענין שהוא עסוק בו, והפירוט הרי מהוה חלק ניכר מן הקושי של כתיבת הערך], ואף במקרים שכן עשה זאת אין דעות בני אדם שוות וכתבתי את הנלענ"ד, ובפרט בפרקים החדשים "החזקה" "סוגי החזקות" "תחום פעולתה" ועוד.

מן הסיבות הנ"ל, הרי על אף כל העמל והיגיעה שהשקעתי בהבנת הדברים ובמיונם ועיבודם עדיין לפתח טעות רובצת, ומה גם שהטעות היא מן התכונות האנושיות הנפוצות, ואין אדם בארץ אשר יעשה טוב ולא יטעה לפעמים, [ומה גם שבעל הבית דוחק לאמור כלו מלאכתכם והזמן קצר, ואולי גם הפועלים עצלים...], אלא שאין לו לדיין אלא מה שעניו ראות ועדיין עומד אני על דעתי.

א. ואשיב על אחרון ראשון. מודה אני שמי שאינו ת"ח לא יבין פרק זה כהלכתו, ואף לא ערך זה, [כשם שלא יבין ערך "זה וזה גורם" או "חזור וניעור" ועוד], ובמיוחד ערך זה שעוסק בעיקר בסברות וחילוקים אשר לשם הבנתם – אפילו בשטחיות – צריך להיות ת"ח דוקא. אולם לא אני האשם בכך אלא תוכן ערך זה הוא ה"אשם" בכך, ואינני חושב שקיימת אפשרות לכתוב בצורה "פופולרית" שיובן לכל אדם, כשם שניתן לעשות כן בערך העוסק בדינים. [ואם תנאי ולא יעבור הוא שיובן כל ערך לכל אדם יש להשמיט את כל פרטיו ולכתוב רק באופן כללי שמעמידים דבר על חזקתו הקודמת עם מספר כללים ודוגמאות בדין זה, מעין הערך "אין איסור חל על איסור", ואפילו יותר קצר ממנו, וחבל על כל העבודה שהושקעה בערך זה לפני ועל העבודה שהשקעתי בה אני].

גם אין כל אדם מעוניין בפרטי הפרטים של ערך "חזקה" אלא לכל היותר בצורה כללית, ואם אנו מביאים את כל הפרטים הרי הדבר מכוון רק לת"ח שעוסק בענין זה.

ואולם אם הכונה שיהיה הערך מובן לכל ת"ח – לפחות לדעתי אמנם הדבר כן – אין די לו בקריאה בעלמא בלא לימוד ועיון, שאין דומה ערך זה לערכים קלים יותר שהם מובנים בקריאה סתם, [וכמו"כ בערך "חזור וניעור" או "וסת" אינו מובן אלא בלימוד ועיון], שכן אי אפשר לחולל נס ולהבהיר ענין מסובך, הדורש הבנה רבה והתעמקות עד שתהיה אפשרות להבינו בקריאה סתם. והשתדלתי רק להבהיר את הענין במידה האפשרית לפי הענין ולפי יכולתי. ביחס לקושי של הענין עצמו נראה לי שהערך בהיר וברור מאוד, אף כי כשלעצמו הוא מסובך. אמנם יתכן שאדם אחר היה יכול להוסיף בהירות לערך, אבל ברור לי הדבר למעלה מכל ספק שאין אפשרות להבהירו לגמרי, שיהיה מובן בקריאה סתם בלא לימוד, עיון ומאמץ. [ובפרט לפי ההוראות שקיבלתי להביא כל דבר בלשון הכתוב בגמ' ובפוסקים ושלא להוסיף הסבר משלי].

ואשוב להשגות האחרות. לתמיהה א' וב' וכו'...

מכתב תודה לרב שירות בית הסוהר

לכבוד הרב... שליט"א

רב שירות בתי הסוהר

שלום רב

באתי בשורות אלו להודות על המסירות הרבה בענין... נ"י. בתנאים נעימים ונעימים פחות, פעם אחר פעם ללא לאות.

במסירותך זו, בא לידי ביטוי באופן מיוחד ביותר תפקידו של רב, הדואג בכל כוחו לנצרכים, גם כשאננם נמצאים במקום הנכון, ואף בנסיבות שכאלו.